

Tone Ferenc

Nekaj doneskov k problematiki zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju

O zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je bilo do sedaj napisanih mnogo člankov in tudi nekaj razprav. Vsi ti članki in razprave prikazujejo zbor odposlancev slovenskega naroda kot uspeh razvoja in položaja, ki je nastal po kapitulaciji Italije, to se pravi, da začno s prikazom kapitulacije Italije, z nastankom velikega osvobojenega ozemlja, prevzemom oblasti po Osvobodilni fronti in razpisom volitev za zbor odposlancev slovenskega naroda. Njihova temeljna pomanjkljivost je v tem, da ne prikažejo obsežnih in temeljnih priprav vodstva narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji ne samo na kapitulacijo Italije, temveč tudi na nekatere pomembne politične manifestacije, ki so bile sicer po kapitulaciji Italije.

Temeljita analiza arhivskega gradiva, ki ga hranita arhiva inštituta za zgodovino delavskega gibanja in centralnega komiteja ZKS v Ljubljani, in tudi drugih virov, pokaže, da so korenine vsega bujnega razvoja po italijanski kapitulaciji že v obdobju pred kapitulacijo Italije ali bolje rečeno ravno v obdobju temeljnih priprav narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji na kapitulacijo Italije.

Že sredi junija 1943 je izvršni odbor Osvobodilne fronte v svojih navodilih za delo okrožnih, rajonskih in drugih odborov OF začel nakazovati možnosti hitrejšega razvoja dogodkov in poudarjati, da je treba reševati nekatere naloge, med katerimi se zdi najpomembnejša tista, da se odbori OF naj hitreje razvijajo v organe ljudske oblasti.¹

Čeprav so bili odbori OF — od terenskih prek rajonskih in okrožnih do pokrajinskih — tako organi Osvobodilne fronte kot množične politične organizacije vojskujočega se slovenskega naroda kakor tudi organi ljudske oblasti, je bilo vendarle od političnih, vojnih in drugih razmer odvisno, katera od obeh plati — politična ali oblastna — je bila bolj poudarjena. V razmerah globoke ilegalnosti, sovražnikovega nasilja, začetkov organiziranja Osvobodilne fronte na terenu itd. je bila bolj poudarjena politična, na osvobojenih in pol-osvobojenih ozemljih pa njihova oblastna plat, če ljudstvo poleg njih ni izvolilo posebnih organov ljudske oblasti, to je krajevnih narodnoosvobodilnih odborov. Do tega je prišlo spomladi 1942 na osvobojenem ozemlju Dolenjske in Notranjske in leta 1944 na razsežnih osvobojenih ozemljih po vsej Sloveniji.

V času, ki je napovedoval korenite in daljnosežne politične in vojne spremembe na evropskem jugu, je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja pravilno predvidevalo, da bodo nastopile takšne razmere, ko bodo morali odbori OF

¹ Okrožnica IOOF 14. 6. 1943, arhiv inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (krajšam arhiv IZDG).

za krajši ali daljši čas prevzeti naloge ljudske oblasti in reševati mnoga nova, odgovorna in zapletena vprašanja, ki jih bo postavljala razvoj narodnoosvobodilnega boja.

Ko je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji poudarjalo, da je treba hitreje usposablјati odbore OF za prevzem oblasti, je hkrati začelo pripravljati širši zbor predstavnikov slovenskega naroda, ki ga ohranjeni dokumenti nazivajo tudi »zbor svobode«, »slovenski protifašistični svet« in celo »parlament«.

Zamisel o sklicanju nekega širšega zbora ljudskih zastopnikov je bila že stara, saj je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji avgusta 1942 pripravljalo zbor delegatov krajevnih narodnoosvobodilnih odborov. Boris Kidrič je v svojem članku Nova slovenska demokracija zapisal, da se bodo odposlanci krajevnih narodnoosvobodilnih odborov »sešli v veliki zbor narodnoosvobodilnih odborov in ustvarili prvi slovenski parlament« in poudaril, da je dana priložnost, da »neposredno od spodaj izvolimo svoje novo zakonodajno telo slovenskega naroda«. Zaradi italijanske ofenzive tega zbora ni bilo mogoče sklicati.²

Zamisel sklicati zbor predstavnikov slovenskega naroda se je spet pojavila julija 1943 po vrnitvi Edvarda Kardelja iz Hrvaške in sodim, da so njene korenine v težnji vodstva narodnoosvobodilnega gibanja Jugoslavije, da bi tudi v pokrajinah ustanovili podobne organe kot je bil AVNOJ za vso Jugoslavijo in to v novih političnih in vojnih razmerah, ki so naznanjale skorajšen konec italijanske okupacije.

Spomladi 1943 se je začel proces ustanavljanja protifašističnih svetov narodne osvoboditve v posameznih jugoslovanskih pokrajinah, ki so bili najprej najvišji politični predstavniki narodnoosvobodilnega gibanja v posameznih pokrajinah, sčasoma pa so se razvili v ljudska predstavništva ali parlamente. Kot prvo je bilo sredi junija 1943 ustanovljeno Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobodjenja Hrvatske.³ V Sloveniji je ta čas že bil vrhovni plenum Osvobodilne fronte oziroma Slovenski narodnoosvobodilni odbor kot najvišji politični in oblastni organ narodnoosvobodilnega gibanja. Toda njegova sestava — ta je temeljila še na predstavništvu približno 20 skupin v Osvobodilni fronti — ni več ustrezala širini narodnoosvobodilnega gibanja, saj se je v Osvobodilno fronto že vključilo na desettisoče ljudi, ki niso spadali v nobeno skupino, razen tega so si mnogi borci in aktivisti v dveletnem boju zaslužili, da postanejo člani najvišjega političnega in oblastnega organa narodnoosvobodilnega gibanja. Poleg tega je bil z dolomitsko izjavo načeloma odpravljen sistem formalne koalicije v posameznih organih Osvobodilne fronte.

Prvič je izvršni odbor OF razpravljala o pripravi »zbora svobode« na seji dne 13. avgusta 1943 in je za priprave zavezal svoja člana Borisa Kidriča in Marijana Breclja. Žal iz ohranjenega zapisnika ni razvidno, kakšen naj bi bil ta zbor, pač pa na to vprašanje odgovori odlomek iz dnevnika člana izvršnega

² Slovenski poročevalec, 3. 8. 1942; glej še: odlok IOOF 27. 6. 1942, arhiv IZDG; zapisnik partijske konference na Cinku 5.—8. 7. 1942; navodila NOS 29. 7. 1942 (Dokumenti ljudske revolucije Slovenije, knjiga 2, dok. št. 85, 98 in knjiga 3, dok. št. 21); Metod Mikuž, Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, II. knjiga. Ljubljana 1961, str. 85; Makso Šnuderl, Zgodovina ljudske oblasti. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1950, str. 185—186.

³ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobodjenja Hrvatske, zbornik dokumenata 1943. Zagreb 1964, dok. 1—74.

odbora OF Edvarda Kocbeka, ki pravi: »Spričo naglega razvoja mednarodnih dogodkov smo sklenili, da v treh tednih skličemo slovenski osvobodilni zbor. Tej točki smo posvetili največ pozornosti. Vsi smo se strinjali, da se je naše lastno politično delo že toliko razvilo, da lahko začnemo organizirati množično osvobodilno zavest na višji ravnini. Le o tem se še nismo mogli odločiti, ali naj bo to razširjeni plenum ali samostojno novo telo. Njegovo organizacijsko in politično obliko bomo določili na eni izmed prihodnjih sej. Gre za to, ali bo to Antifašistični svet narodnega osvobodjenja Slovenije ali kratko »Slovenski osvobodilni zbor«. ⁴

Ko so instruktorji izvršnega odbora OF sredi avgusta prihajali na njegov sedež v Kočevskem Rogu poročati o političnih razmerah v pokrajinah in okrožjih, sta jim Boris Kidrič in Marijan Brecelj dajala ustna navodila za volitve in izbor delegatov za zbor. Centralni komite KPS je spričo tega v svojem poročilu Edvardu Kardelju na Hrvaško 27. avgusta poleg drugega mogel poročati: »Priprave za parlament so tudi v teku.« ⁵

Konec avgusta in v začetku septembra pa je izvršni odbor OF že dobil prva poročila o volitvah in izboru delegatov za zbor. Tako je na primer instruktor za Notranjsko Janez Stanovnik poročal: »Direktive za volitve delegatov sem dal ribniškemu, cerkniškemu in vrhniškemu okrožju.« In dalje, da bodo volitve izvedli na takšen način, ki najbolj ustreza razmeram v okrožjih; v bolj osvobojenih predelih bodo ljudje volili na javnih mitingih, v neosvobojenih predelih pa se bodo volitev udeležili le najzanesljivejši ljudje. Volilna območja naj bi bili terenski odbori OF. Predvideval je, da bodo omenjena tri okrožja poslala vsaka po tri do štiri legalce in več ilegalcev. ⁶ Tudi v veliko-laskem okrožju so se pripravljali na izbor delegatov. Omenjena je celo okrožnica okrožnega odbora OF Ribnica z navodili o volitvah, ki so zahtevala, naj ljudje izvolijo svoje predstavnike za zbor na množičnih zborovanjih. ⁷ Da so se pripravljali na volitve ali izbor delegatov tudi v novomeškem okrožju, priča poročilo podokrožnega odbora OF Gorjanci, ki pravi: »Glede delegatov Slovenskega protifašističnega sveta smo storili vse potrebno, da se jih bo čimveč udeležilo.« Dalje predlagajo tiste, ki so bili že pred letom dni, to je na tako imenovanem prvem osvobojenem ozemlju, izvoljeni v krajevne narodnoosvobodilne odbore in so ostali zvesti Osvobodilni fronti, potem ugledne vaščane in kjer ni ne prvih ne drugih, si prizadevajo, da bi potrebne mandate dobili aktivisti. Poročilo konča z zelo zanimivim podatkom: »Najlažje bo v tem oziru v svetokriškem rajonu, kjer imamo skoro vse delegate že izvoljene.« Da so bile volitve v svetokriškem rajonu res izvedene, priča tudi naročilo podokrožnega odbora OF Gorjanci z dne 21. septembra rajonskim odborom OF, naj izvolijo odposlance za zbor odposlancev slovenskega naroda tudi v svetokriškem in kostanjeviškem rajonu kljub neugodnemu vojnemu položaju (bližina nemškega okupatorja, ki je zasedel Kostanjevico) in nasvet: »Ako ne gre drugače, naj se izvoli poslance tako, kot se je to že izvršilo pred razpadom italijanske armade, toda brez namestnikov.« (Podčrtal T. F.) ⁸

⁴ Zapisnik seje IOOF 13. 8. 1943, arhiv IZDG; Edvard Kocbek, Listina (dnevniški zapisi od 3. maja do 2. decembra 1943), rokopis.

⁵ Poročilo CK KPS 27. 8. 1943, arhiv CK ZKS.

⁶ Poročilo Janeza Stanovnika 4. 9. 1943, arhiv IZDG.

⁷ Poročilo OOOV Velike Lašče 29. 8. 1943, arhiv IZDG.

⁸ Poročilo podokrožnega odbora OF Gorjanci 8. 9. 1943 in njegov dopis 21. 9. 1943, arhiv IZDG.

Priprave za »zbor svobode« so bile v dveh osrednjih slovenskih pokrajinah, to je na Dolenjskem in Notranjskem, na kateri se je dotlej omejevalo organiziranje nekaterih pomembnih manifestacij narodnoosvobodilnega gibanja (na primer plenuma delegatov okrožnih odborov OF iz »ljubljske pokrajine« 12. oktobra 1941 v Ljubljani, partijske konference na Činku od 5. do 8. julija 1942, prvega zbora aktivistov OF na Pugledu od 27. do 30. aprila 1943 in tudi zbor delegatov krajevnih narodnoosvobodilnih odborov pred letom dni bi bil omejen le na osvobojeno ozemlje Dolenjske in Notranjske), in tudi v Slovenskem Primorju in Slovenski Istri, morda še v drugih slovenskih pokrajinah, kar pa za sedaj še ni izpričano.

Pokrajinski komite KPS za Primorsko je v začetku septembra poslal v partijsko šolo pri CK KPS osem pokrajinskih in okrožnih funkcionarjev, ki jih je pokrajinski odbor OF pooblastil, da se udeleže »zbora predstavnikov slovenskega naroda«, če bi ta bil v času tečaja. Za primer, če bi bil zbor pozneje, pa je pokrajinski odbor OF za Primorsko naročil okrožnim odborom OF, naj izberejo po dva predstavnika in sicer takšna in na takšen način, da ju bo ljudstvo lahko imelo za svoja zastopnika, to se pravi, naj bosta najuglednejša in najvplivnejša člana Osvobodilne fronte v okrožju. Povedal jim je tudi za smoter tega izbora: »Odločilni dogodki na svetovnih bojiščih in na notranjih frontah proti fašističnemu imperializmu zahtevajo od nas, da smo pripravljeni na razplet sedanjega osvobodilnega boja slovenskega naroda. Zato je potrebno, da se oblikuje širše predstavniško telo našega naroda, združenega v OF.« (Podčrtal T. F.) Teh 15 do 20 delegatov iz okrožij je pokrajinski odbor OF nameraval zbrati na svojem sedežu do 25. septembra in jih poslati na Dolenjsko. Če pa bi zbor do tedaj že minil ali ga sploh ne bi bilo, naj bi ti predstavniki postali delegati za drugo zasedanje pokrajinskega plenuma OF za Slovensko Primorje.⁹

Iz vsega, kar je bilo doslej povedano, lahko sklepamo, da je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji še pred italijansko kapitulacijo začelo pripravljati zbor ljudskih predstavnikov, za katerega so sicer uporabljali različna imena, vendar je šlo v bistvu za formiranje zbora predstavnikov slovenskega naroda ali prvega slovenskega parlamenta in si prizadevalo, da bi predstavnike izvolilo ljudstvo po možnosti neposredno na množičnih zborovanjih, kar pomeni novo, višjo stopnjo v uvajanju dosledne ljudske demokracije, da so priprave zajele ne samo Dolenjsko in Notranjsko, temveč tudi Slovensko Primorje in da so jih na terenu že začeli izvrševati.

Po italijanski kapitulaciji — njenih posledic na tem mestu ne bom našteval — je izvršni odbor OF med številnimi odloki najprej in sicer 11. septembra 1943 izdal razglasa o razpisu volitev za zbor odposlancev slovenskega naroda in splošni mobilizaciji vseh za orožje sposobnih moških od izpolnjenega 17. do 45. leta v narodnoosvobodilno vojsko in sicer še prej kot je izdal razglas o prevzemu oblasti na osvobojenem slovenskem ozemlju.¹⁰ To je lahko storil samo spričo prej omenjenih priprav na zbor predstavnikov

⁹ Poročilo PK KPS za Primorsko 5. 9. 1943, arhiv CK ZKS; okrožnica PO OF za Primorsko 5. 9. 1943, arhiv IZDG.

¹⁰ Zapisnika sej IOOF 11. in 12. 9. 1943, arhiv IZDG; razglas IOOF 11. 9. 1943 v Slovenskem poročevalcu, 17. 9. 1943.

slovenskega naroda in tudi še prej začete mobilizacije v narodnoosvobodilno vojsko.

Izvršni odbor OF je ob razpisu volitev za zbor odposlancev že imel pred očmi nove vojne in politične razmere, ki jih je povzročila italijanska kapitulacija, to je nastajanje razsežnega osvobojenega ozemlja, ki je omogočalo zelo demokratičen način izbora odposlancev, to je splošne in neposredne volitve. Način teh volitev naj bi bil bolj demokratičen, kot je bil pred letom dni na volitvah delegatov krajevnih narodnoosvobodilnih odborov, ko so delegate volili le krajevni narodnoosvobodilni odbori in ne vsi odrasli prebivalci na območju terenskega odbora OF. Toda zaradi kratkega roka, ki je bil na voljo za volitve, in ker bi naj te bile tudi na neosvobojenih ozemljih, izvršni odbor OF seveda še ni mogel določiti najdemokratičnejše oblike izbora odposlancev, to je tajnih volitev, kakršne so bile čez nekaj mesecev, ko je Osvobodilna fronta v vseh slovenskih pokrajinah, razen na Koroškem in v Prekmurju, celo v Beneški Sloveniji in Reziji, organizirala neposredne in tajne volitve v krajevne narodnoosvobodilne odbore in okrajne ter okrožne narodnoosvobodilne skupščine.

Za volilna območja je izvršni odbor OF določil območja terenskih odborov OF, podjetja in ustanove ter bataljone narodnoosvobodilne vojske. Na območju vsakega terenskega odbora OF, v podjetju in ustanovi naj bi na vsakih začetih 500 prebivalcev izvolili enega, v bataljonih pa dva odposlanca in sicer med 20. in 25. septembrom 1943.

Koga naj ljudstvo izbere za odposlanca, je izvršni odbor OF povedal svojim organizacijam že 12. septembra. Izvolili naj bi predvsem preizkušene borce iz dveletnega osvobodilnega boja, zanesljive in borbene ljudi iz samega ljudstva, to je z območij terenskih odborov OF.¹¹ Pripravam za volitve je posvetil tudi številko Slovenskega poročevalca, v kateri je bil zlasti pomemben članek Borisa Kidriča Koga naj volimo, medtem ko so Boris Zihlerl, Franc Škerl in J. U. v svojih člankih primerjali volitve za zbor odposlancev z volitvami v stari Jugoslaviji, govorili o njihovem pomenu v graditvi ljudske demokracije itd. Približno v istem času sta izdala lepake z volilnim razglasom izvršni odbor OF in centralni komite KPS. Prvi je svojim instruktorjem dal še posebna ustna navodila.¹²

Kljub temu da so imeli okrožni in rajonski odbori OF mnogo nalog, saj so predvsem ti morali skrbeti za mobilizacijo v narodnoosvobodilno vojsko (organe zaledne vojaške oblasti, to je komande področij in mest so tedaj komaj začeli ustanavljati, ponekod so morali šele postavljati odbore OF, organizirati so morali javno upravo, zlasti mnogo je bilo dela tudi pri reševanju gospodarskih vprašanj itd.), so volitve za zbor odposlancev imeli za najpomembnejšo politično nalogo.

Volitve so se skoraj povsod, zlasti pa tam, kjer je bila Osvobodilna fronta že trdno zasidrana, spremenile v pomembno politično manifestacijo. Aktivisti Osvobodilne fronte so na volilnih zborovanjih pjasnjevali volivcem program Osvobodilne fronte, prikazovali neposredne naloge ljudske oblasti in tudi opozarjali na vsebinsko razliko med volitvami v stari Jugoslaviji in volitvami za zbor odposlancev. Z mnogih volilnih zborovanj so volivci poslali pozdravna pisma vodstvenim organom narodnoosvobodilnega gibanja.

¹¹ Navodila IOOF 12. 9. 1943, arhiv IZDG.

¹² Slovenski poročevalec, 17. 9. 1943.

Podrobna analiza načina volitev na terenu kaže, da so okrožni in rajonski odbori OF glede na vojaške in politične razmere na svojem območju sicer uporabljali razne oblike volitev, so pa vedno skušali najti nademokratičnejšo, ki je ustrezala razmeram na njihovem območju. Te vojne in politične razmere so bile na ozemlju, ki ga je zapustila italijanska vojska, zelo različne. Medtem ko je bilo na primer v Beli krajini, na Kočevskem, v ribniškem okrožju, v vzhodnem delu cerkniškega okrožja in južnem delu novomeškega okrožja zelo mirno in je sovražnik vznemirjal civilno prebivalstvo le z letalskimi napadi, pa je bil v drugih predelih Dolenjske in Notranjske, zlasti ob robu osvobojenega ozemlja, položaj bolj nemiren, ker je sovražnik delal večje ali manjše vpade na osvobojeno ozemlje, najprej pri Kostanjevici (12. in 13. septembra), nato pri Krmelju (19. septembra), Cerknici (13. in 19. septembra) in Litiji (od 21. do 29. septembra) ter vznemirjal civilno prebivalstvo. Tudi politične razmere niso bile enake, saj so bili na primer v Beli krajini, na Kočevskem, v ribniškem in novomeškem okrožju celi predeli, kjer je bila Osvobodilna fronta trdno zasidrana, drugje, na primer v vrhniškem okrožju in nekaterih rajonih novomeškega, stiškega, grosupeljskega in velikolaškega okrožja pa je imela Osvobodilna fronta spricho močnega vpliva reakcionarne, kontrarevolucionarno usmerjene duhovščine in močnega nadzora mnogih belogardističnih postojank zlasti v nižinskih predelih šibke organizacijske temelje, saj so bili celo mnogi rajoni brez rajonskih odborov OF.

Na osvobojenem ozemlju Dolenjske in Notranjske je bilo takrat devet okrožij z 78 rajoni (novomeško okrožje se je zaradi svoje razsežnosti delilo najprej na šest podokrožij in ta na rajone), ki so v večini primerov zajemali območja političnih občin iz stare Jugoslavije, navadno s kakšnimi manjšimi ozemeljskimi spremembami.

Kljub prej navedenim razlikam v vojnih in političnih razmerah so v večini rajonov volili odposlance tako, kakor je določil izvršni odbor OF, to je na volilnih zborovanjih z javnim glasovanjem. Bili so tudi primeri, da so odposlance volili na še bolj demokratičen način, to je z volilnimi listki (na primer v Ribnici na Dolenjskem). V mnogih volilnih enotah (na primer v Črnomlju, Metliki, Ribnici, Velikih Blokah itd.) je ljudstvo tudi uporabilo pravico, da postavi več kandidatov in je nato z javnim ali tajnim glasovanjem izvolilo predpisano število odposlancev.

Volilna območja pa so bila ponekod različna. V Beli krajini, kjer je že pred kapitulacijo Italije bilo trdno organizirano omrežje terenskih in rajonskih odborov OF, saj je bilo poleg okrožnega še devet rajonskih ali mestnih ter 85 terenskih odborov OF, so bila volilna območja zelo majhna. Tam je bilo izvoljenih veliko število odposlancev, medtem ko so na primer v novomeškem in bloškem rajonu cerkniškega okrožja in najbrž še kje drugje predstavljali volilna območja kar celi rajoni in so na primer volilni upravičenci vsega rajona volili vse kandidate v rajonu. V Novem mestu, kjer sta bila pred italijansko kapitulacijo sicer trdno zasidrana Osvobodilna fronta in narodnosvobodilno gibanje v velikem razmahu, pa je sovražnikovo bombardiranje povzročalo veliko škode in tudi človeške žrtve ter so nato ljudje prebivali v okolici, prenočevali pa v mestu, so odposlance za ves novomeški rajon izvolili na prostem v drevoredu na Grmu ob precej zmanjšani udeležbi. V splošnem je pri oblikovanju volilnih enot prevladovala težnja po združevanju manjših območij sosednjih terenskih odborov OF v večja volilna območja s petsto prebivalci.

Volilna udeležba je v večini volilnih enot nihala med 70 in 90 odstotki (v belokranjskem okrožju je volilo 70^a—75 %^o, kočevskem 80—90 %^o, cerkniškem 85 %^o, Loški dolini 75—80 %^o itd.). Manjša je bila v tistih krajih, ki so bili do italijanske kapitulacije pod močnim belogardističnim vplivom (na primer v treh krajih Loške doline le 40 %^o, v dveh krajih na Bloški planoti sploh niso marali voliti, v eni polovici rajona Sv. Vid — Begunje pri Cerknici 55 %^o, v drugem delu 65 %^o, slaba je bila volilna udeležba tudi v dveh volilnih enotah velikološkega rajona itd.). Od 78 rajonov, kolikor jih je bilo tisti čas na Dolenjskem in Notranjskem, so volitve izvedli v 71 rajonih in izvolili 534 odposlancev.

Število odposlancev, izvoljenih neposredno v posameznih okrožjih na Dolenjskem in Notranjskem, je bilo takole: Novo mesto (28 rajon) 176 odposlancev, Bela krajina (10 rajonov) 146, Stična (7 rajonov) 61, Ribnica (7 rajonov) 35, Cerknica (5 rajonov) 20, Kočevje (6 rajonov) 21, Velike Lašče (4 rajoni) 22, Grosuplje (5 rajonov) 53, Vrhnika (6 rajonov) nobenega izvoljenega odposlanca.

Edino okrožje, v katerem ni bilo splošnih in neposrednih volitev, je bilo vrhniško s šestimi rajoni. V njem je bilo pred italijansko kapitulacijo komaj 18 terenskih odborov OF, pač pa 33 postojank z več kot 1600 oboroženimi belogardisti, gnezdo raznoimenih četniških »odredov«, ki so se nakotili spomladi in poleti 1943, toda nobene partizanske enote. Razmere se po kapitulaciji Italije niso mnogo spremenile, saj je belogardistična in četniška svojat, ki se je zatekla pod varstvo nemškega okupatorja — ta je še pred italijansko kapitulacijo zasedel železnico Ljubljana—Postojna, ki je razpolavljala okrožje — neovirano šarila po terenu in onemogočala ali ovirala delo aktivistov Osvoobodilne fronte. V drugih okrožjih splošnih in neposrednih volitev ni bilo edinole v cerkniškem rajonu, kjer ljudi, preplašenih po sovražnikovem požigu Cerknice, ni bilo mogoče zbrati, in v precejšnjem delu Suhe krajine, kjer pred kapitulacijo Italije ni bilo organizacij Osvoobodilne fronte, po njej pa je aktivistom stiškega in tudi novomeškega okrožja uspelo organizirati samo rajon Zagradec, medtem ko so rajona Ambrus in Hinje organizirali šele v drugi polovici oktobra 1943. Nekaj odposlancev iz teh dveh rajonov je določil okrožni odbor OF Stična.¹³

¹³ Okrožje Bela krajina: zapisnika o volitvah odposlancev v Črnomlju 24. 9. 1943 in Vojni vasi 26. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Črnomelj okolica 21. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Vinica 21. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Suhor 25. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Gradac 25. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo MK KPS Metlika 30. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Dragatuš 25. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo OOOB Bela krajina 6. 10. 1943, arhiv IZDG; seznam odposlancev iz Bele krajine (s pomanjkljivostmi!), ki so se udeležili zbora, v Dolenjskem listu 3. 10. 1963. Okrožje Novo mesto: navodila OOOB Novo mesto 21. in 22. 9. 1943 za volitve, arhiv IZDG; poročilo OK KPS Novo mesto 23. 9. 1943, arhiv CK ZKS; navodila podokrožnega odbora OF Gorjanci 21. 9. 1943, arhiv IZDG; seznam odposlancev iz okrožja Novo mesto (s pomanjkljivostmi!), ki so se udeležili zbora, v Dolenjskem listu 3. 10. 1963. Okrožje Kočevje: zapisnik seje plenuma OOOB Kočevje 17. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročilo OK KPS Kočevje 29. 9. 1943, arhiv CK ZKS. Okrožje Ribnica: poročila OOOB Ribnica 20. in 27. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročilo OK KPS Ribnica 27. 9. 1943, arhiv CK ZKS. Okrožje Velike Lašče: poročilo OOOB Velike Lašče 27. 9. 1943, arhiv IZDG. Okrožje Stična: poročila OOOB Stična 18., 26. in 29. 9. 1943, arhiv IZDG; Edo Turnher, ustni vir. Okrožje Grosuplje: poročilo Lidije Šentjurec 21. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročilo OOOB Grosuplje 29. 9. 1943, arhiv IZDG; Tone Fajfar, Partizanska jesen 1943. Delo 30. 9. 1963. Okrožje Cerknica: poročilo RO OF Sv. Vid — Begunje 24. in 29. 9. 1943, arhiv IZDG; poročila RO OF Stari

Odposlance so začeli voliti tudi v Slovenskem Primorju, ki je bilo tedaj skoraj povsem osvobojeno in je doživljalo splošno ljudsko vstajo. Iz raznih, predvsem tehničnih razlogov so se na volitve začeli pripravljati deset dni pozneje kakor na Dolenjskem in Notranjskem, saj je Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo, ki so ga ustanovili 11. septembra 1943 na Vogrskem kot najvišji politični in oblastni organ narodnoosvobodilnega gibanja v Slovenskem Primorju, izdal odlok o volitvah v zbor odposlancev slovenskega naroda šele 20. septembra in je za volilna območja določil občine iz predfašistične dobe ter bataljone narodnoosvobodilne vojske. Do dva tisoč občanov naj bi izvolilo enega in vsakih nadaljnjih tisoč še enega odposlanca, vsak bataljon pa dva odposlanca. Predvideval je, da bo tako v sedmih okrožjih (tolminsko, briško-beneško, goriško, idrijsko, kraško, pivško, brkinsko-istrsko) ali 47 rajonih izvoljenih okoli 140 in v vojski okoli 60 odposlancev. V kratkih petih dneh od odloka o volitvah do nemške ofenzive so v bataljonih na goriški fronti in njenem zaledju ter v delu goriškega okrožja, ki je takrat zajemalo tudi Vipavsko dolino, izvolili od deset do dvajset odposlancev. Nemška ofenziva je volitve v Slovenskem Primorju prekinila in tudi že izvoljenim odposlancem ter predsedstvu Narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo onemogočila udeležbo na zboru odposlancev. Pač pa so na sestanku aktivistov Osvobodilne fronte okrožja Brkini-Slovenska Istra, ki ga sovražna ofenziva še ni zajela, proti koncu septembra izbrali 28 odposlancev, ki so se zbora tudi udeležili.¹⁴

Ko je izvršni odbor OF razpisal volitve odposlancev, je za volilna območja določil tudi podjetja in ustanove. Vendar je bilo na tak način izvoljenih le malo odposlancev. V kočevskem premogovniku so izvolili dva, v grosupeljski tovarni Motvoz enega in na železnici v Novem mestu, ki je bila takrat organizirana v posebnem železničarskem rajonu, dva odposlanca.

V drugih slovenskih pokrajinah in Ljubljani razmere niso omogočile splošnih in neposrednih volitev in so odposlance izbrali pokrajinski in okrožni odbori Osvobodilne fronte (v Ljubljani 6, na Gorenjskem 6 in na Štajerskem 3). Niti na Gorenjskem niti na Štajerskem ni bilo ta čas nobenega osvobojenega ozemlja, velika večina narodnoosvobodilne vojske je že pred italijansko kapitulacijo odšla na Dolenjsko in Notranjsko, medtem ko se je številčna moč okupatorjeve vojske in policije celo povečala. Čez Gorenjsko in deloma Štajersko so namreč Nemci že od začetka julija 1943 dalje prevažali na jug kar cele divizije, po italijanski kapitulaciji pa se je zlasti severno in vzhodno od osvobojenega ozemlja zelo povečalo število okupatorjevih postojank. V nekaterih predelih, ki so bolj oddaljeni od prometnih zvez, bi morda lahko izvedli splošne in neposredne volitve, če bi imeli zanje na voljo več časa. V tako

trg 26., 28. in 29. 9. 1943, arhiv IZDG; poročili RO OF Velike Bloke 26. in 30. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Grahovo 28. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo RO OF Loška dolina, brez datuma, arhiv IZDG; poročila OO OF Cerknica 21., 24. in 30. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo Janeza Stanovnika 26. 9. 1943, arhiv IZDG. Okrožje Vrhnika: poročili OK KPS Vrhnika 29. 9. in 18. 10. 1943, arhiv IZDG.

¹⁴ Zapisnik seje NOS 21. 9. 1943, arhiv IZDG; odlok NOS 20. 9. 1943, arhiv IZDG; zapisnik seje NOS 21. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo PK KPS za Primorsko 25. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročili Franca Leškoška 26. in 30. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročilo OOOB Brkini — Slovenska Istra 7. 10. 1943, arhiv CK ZKS; Marija Tul, Živel! Primorci! Borec 1953, str. 267—268; Tone Ferenc, Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo in njegovo delo. Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, 1957, str. 16—18.

kratkem času jih ni bilo mogoče pripraviti in jih zato tudi vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja od pokrajinskih odborov OF oziroma pokrajinskih komitejev KPS ni zahtevalo. Naročilo je le, naj se zbora odposlanec udeležijo člani pokrajinskih forumov in nekaj najboljših in najbolj dosegljivih političnih delavcev iz okrožij, kar se je tudi zgodilo.¹⁵ Tudi v osrednjih vodstvenih organih narodnoosvobodilnega gibanja je bilo nekaj političnih delavcev, ki so se udeležili zbora in ker so bili doma iz teh pokrajin, jih zato lahko imamo tudi za predstavnike teh pokrajin.¹⁶ Tako je bil zbor odposlancev ne samo po svojem bistvu, temveč tudi glede na svojo sestavo res vseslovenski zbor.

Veliko večino izvoljenih odposlancev so sestavljali vplivnejši člani Osvobodilne fronte, med katerimi je bilo tudi mnogo njenih aktivistov s terena. Kljub tej ugotovitvi bi bilo zanimivo vedeti za politično preteklost in angažiranost izvoljenih odposlancev v narodnoosvobodilnem boju, saj jih je na primer konec oktobra in v začetku novembra 1943 več kot deset dalo življenje za velike cilje Osvobodilne fronte. Bilo je le nekaj redkih primerov, ko so volivci izbrali za odposlanca belogardistično usmerjene ljudi.¹⁷

Glede na socialni sestav je bilo med izvoljenimi odposlanci največ malih kmetov, kar je seveda pogojeno s socialno sestavo Dolenjske in Notranjske, kjer je prebival pretežno kmečki živelj.

Odposlanec so v predpisanim roku izvolile tudi skoraj vse enote narodnoosvobodilne vojske na Dolenjskem in Notranjskem in sicer v XIV. diviziji 28, XV. diviziji 40, XVIII. diviziji 20, Južni grupi odredov 12, zaščitnem bataljonu glavnega štaba NOV in PO Slovenije 2 in v centralni vojnopartizanski bolnišnici 4 odposlanec. Zanimivo je, da so bile volitve tudi na Gorenjskem in sicer v delu Gorenjskega odreda. V narodnoosvobodilni vojski na Dolenjskem, Notranjskem in Gorenjskem je bilo torej izvoljenih 109 odposlancev.¹⁸ Ker ob razpisu volitev še ni bila organizirana zaledna vojaška oblast, tudi izvršni odbor OF ni mogel določiti, kako naj volijo na primer komande področij in mest. Tako je od 6 komand področij in približno trideset komand mest le komanda mesta Kočevje izvolila svojega odposlanca, večina pa se je volitev udeležila na terenu.

¹⁵ Mira Svetina, ustni vir; poročilo poverjenišтва CK KPS za Ljubljano 30. 9. 1943, arhiv CK ZK; dopis CK KPS 18. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročilo OK KPS Škofja Loka 25. 9. 1943, arhiv CK ZKS; poročilo OK KPS Kamnik 29. 9. 1943, arhiv IZDG; Vinko Hafner, Z Gorenjskega na kočevski zbor. Borec 1953, str. 263–266; Anton Peternel: Skozi zasede in minska polja. Ljubljanski dnevnik, 5. 10. 1963.

¹⁶ Ni mogoče pritrčiti mnenju, da bi naj bilo med 165 odposlanci iz novomeškega okrožja mnogo takih, ki naj bi predstavljali takrat še okupirana območja Štajerske in nekaterih drugih predelov Slovenije. Analiza pokaže, da sta bila v novomeškem okrožju izvoljena le dva ali trije odposlanci, ki niso bili doma iz tega okrožja.

¹⁷ Poročilo OOOOF Grosuplje 29. 9. 1943, arhiv IZDG; Edo Turnher, popis odposlancev štiskega okrožja.

¹⁸ Odredba glavnega štaba NOV in POS 14. 9. 1943, arhiv IZDG; poročili štaba XIV. divizije 24. in 28. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo štaba Tomšičeve brigade, zaplenjeno in objavljeno v Slovenskem domu, 29. 1. 1944; poročili štaba XV. divizije 28. 9. in 2. 10. 1943, arhiv IZDG; poročilo štaba XV. divizije 28. 9. 1943, zaplenjeno in objavljeno v Slovenskem domu, 5. 2. 1944; fotokopije poročil Gubčeve, Cankarjeve in XII. brigade z dne 24., 26. in 28. 9. 1943, objavljene v Slovenskem domu, 5. 2. 1944; poročilo štaba IX. brigade 28. 9. 1943, arhiv IZDG; poročilo volilne komisije SCVPB, brez datuma, arhiv IZDG, poročilo komande 1. (Loške) čete Gorenjskega odreda 4. 10. 1943, arhiv IZDG.

Skupno je bilo torej neposredno, to je v skladu z določbami izvršnega odbora OF, na terenu in v vojski izvoljenih okoli 664 odposlancev. Popolnoma točnega števila neposredno izvoljenih odposlancev verjetno ne bo mogoče nikdar ugotoviti, ker ni natančnejših podatkov o volitvah v enotah in na terenu v Slovenskem Primorju.

Skrbna priprava na volitve in njihov uspešen začetek na terenu in v vojski sta zagotavljala in napovedovala veliko število odposlancev, zlasti še v nekaterih okrožjih, kjer je bilo mnogo manjših volilnih območij, kakor na primer v Beli krajini in v grosupeljskem okrožju, kjer je na 157 oziroma 121 prebivalcev prišel en izvoljen odposlanec. Ker pa je sovražnik začel bombardirati večje kraje na osvobojenem ozemlju, bi bilo težko zbrati tako veliko število odposlancev in jim za nekaj dni zagotoviti varno bivališče, je izvršni odbor OF na seji 21. septembra sklenil in čez dva dni razglasil z odlokom, naj se iz bivše »ljubljske pokrajine« udeleži zбора samo petsto odposlancev, in določil najvišje število za vsako okrožje: novomeško 165, belokranjsko 110, cerkniško 45, kočevsko 40, stiško in vrhniško po 35, ribniško in grosupeljsko po 25 in velikolaško 20. Zmanjšanje naj bi izvedli tako, da bi se izvoljeni odposlanci vsakega okrožja 27. septembra zbrali na okrožno zborovanje in izvolili izmed sebe takšno število odposlancev, kot ga določa odlok.¹⁹ Na prvi pogled preseneča takšna razlika med okrožji, saj bi na primer novomeško okrožje poslalo na zbor več kot osemkrat več odposlancev kakor velikolaško. Izvršni odbor OF je pri določanju največjega števila odposlancev verjetno imel pred očmi predvsem različen obseg okrožij, saj je imelo novomeško okrožje sedemkrat več rajonov kakor pa velikolaško in tudi nekaj več kot sedemkrat večje število prebivalcev. Tudi pri drugih okrožjih je bilo določeno najvišje število odposlancev v sorazmerju s številom rajonov, saj je prišlo povprečno pet odposlancev na rajon, razen v ribniškem okrožju, kjer jih je prišlo manj. Toda če upoštevamo, da sta dva rajona (Struge in Draga) imela skupaj le nekaj več kot tisoč prebivalcev, je bilo tudi tam neko sorazmerje. Drugače pa je v belokranjskem okrožju, kjer je prišlo na rajon 12 odposlancev. Za to okrožje je torej moral izvršni odbor OF pri določanju največjega števila odposlancev imeti poleg že omenjenega kriterija velikosti okrožja še drugo merilo, vsekakor intenzivnost narodnoosvobodilnega boja in zasidranost Osvobodilne fronte med ljudskimi množicami, katere viden izraz je bilo tudi veliko število terenskih odborov OF še pred italijansko kapitulacijo, zelo majhno razširjenost in vpliv bele garde (le štiri postojanke z 234 belogardisti) in uspešno mobilizacijo v narodnoosvobodilno vojsko še pred kapitulacijo Italije.

V posameznih okrožjih, to je v novomeškem, belokranjskem, grosupeljskem, stiškem in ribniškem okrožju, so se res 27. septembra zbrali že izvoljeni odposlanci in v prvih treh so izmed sebe izvolili takšno število odposlancev, kakršnega je bil določil izvršni odbor OF, medtem ko so v drugih dveh ostali pri dotedanem številu neposredno izvoljenih odposlancev. V cerkniškem okrožju pa so že pri neposrednih volitvah izvolili manj odposlancev, kakor jih je določil izvršni odbor OF v svojem odloku z dne 23. septembra.²⁰ Ta ukrep izvršnega odbora se je konec koncev pokazal kot nepotreben, saj iz Slovenskega

¹⁹ Zapisnik seje IOOF 21. 9. 1943 in odlok IOOF 23. 9. 1943, arhiv IZDG.

²⁰ Glej opombo 13.

Primorja ni prišlo na zbor predvidenih dvesto odposlancev, v vrhniškem okrožju pa volitev sploh ni bilo.

Izvršni odbor OF je na zbor odposlancev povabil tudi tiste sekretarje okrožnih in rajonskih odborov OF, ki niso bili izvoljeni na neposrednih volitvah na teretu.

Dne 1. oktobra 1943 zvečer se je v dvorani Sokolskega doma (zdaj Seškov dom) v Kočevju začel edinstven, zgodovinski zbor odposlancev slovenskega naroda, ki se ga je udeležilo okoli 650 neposredno in posredno izvoljenih ter delegiranih odposlancev.

Do nedavnega so v publicistiki in tudi že v zgodovinopisju navajali, da je bilo zbranih 572 odposlancev. Ko je ob deseti obletnici zbora leta 1953 ljudska skupščina LRS izdala gradivo o zboru (z naslovom Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, Ljubljana 1953), so na koncu publikacije priobčili seznam 572 »odposlancev, ki so se udeležili zbora«, z navedbo, kateri kraj ali ustanovo je kdo zastopal. Navedena so tudi imena odposlancev, ki niso bili neposredno ali posredno izvoljeni, temveč so jih poslale razne ustanove in organizacije. Toda ta seznam ni niti popoln niti točen. Morda ta pomanjkljivost ne bi bila toliko problematična, če ne bi teh podatkov nekritično uporabljali tako publicisti²¹ kakor tudi znanstveniki²² in iz netočnih podatkov ne izvajali nekaterih sklepov. Že sama objava o zboru, ki jo je 17. oktobra 1943 priobčil Slovenski poročevalec, pravi, da je bilo na zboru prisotnih 572 izvoljenih odposlancev, dalje delegacije ustanov in organizacij in pove, da je bilo vseh udeležencev zbora 650. Že ta podatek bi moral napotiti sestavljalce seznama k poskusu izdelati popoln seznam, ne pa se zadovoljiti samo z imeni 572 udeležencev oseb in izpustiti več kot 75 neposredno in posredno izvoljenih ter delegiranih odposlancev. Poleg tega so v seznamu tudi imena nekaterih izvoljenih odposlancev, ki pa se zbora niso udeležili. Že sama primerjava tega seznama s seznamami neposredno izvoljenih odposlancev v poročilih okrožnih in rajonskih odborov OF (ohranjena so v arhivih inštituta za zgodovino delavskega gibanja in centralnega komiteja ZKS v Ljubljani) in s podpisi na zboru prisotnih oseb v Jakčevem zvezku da več kot petdeset novih imen. Zgodovinski pomen zbora nas zavezuje, da vsaj do njegove tridesete obletnice sestavimo popoln in natančen seznam vseh na zboru prisotnih odposlancev.

Na tem mestu ne bom navajal obsežnih priprav vodstva narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji na zbor in prizadevanja, da bi ta bil čimbolj uspešen. Omenim naj le, da sta bili vsebinskim pripravam posvečeni vsaj dve zasedanji vrhovnega plenuma OF in vsaj ena seja centralnega komiteja KPS.²³

Zbor odposlancev slovenskega naroda je bil v slovenski narodni zgodovini prvi demokratično izvoljeni, iz ljudskih predstavnikov obstoječi zbor, čigar posebna zanimivost je že v tem, da se je pri tako majhnem narodu sredi zaslužjene Evrope zbralo tako veliko število neposredno izvoljenih ljudskih odposlancev in je prav gotovo pojav, kakršnega ni zaslediti pri kakšnem drugem odporniškem gibanju v Evropi med drugo svetovno vojno. Mimo njegove množičnosti ni mogla niti slovenska kontrarevolucija, saj je na primer Slovenec dne 2. februarja 1944 s člankom Prve

²¹ Npr. Tovariš, 4. 10. 1963; Dolenjski list, 3. 10. 1963 itd.

²² Npr. Zgodovinski časopis, XVII, 1963.

²³ Zapisnika zasedanj vrhovnega plenuma OF 21. 9. in 1. 10. 1943, arhiv IZDG; zapisnik seje IOOF 28. 9. 1943, arhiv IZDG.

zares svobodne volitve v Sloveniji moral priznati, da je »ljubljska pokrajina« imela na zboru »več poslancev kot pa vsa bivša Jugoslavija« in da je »vsako še tako majhno hribovsko vas zastopal poseben odposlanec«.

Ta demokratično in neposredno izvoljeni zbor je po pristnem demokratičnem postopku pretresal vsa bistvena vprašanja narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem in izglasoval soglasno zaupnico in priznanje izvršnemu odboru OF za uspešno dveletno vodstvo narodnoosvobodilnega boja, potrdil vse njegove dotedanje ukrepe in ga izvolil v njegovi dotedanji sestavi (10 članov).

Zbor odposlancev slovenskega naroda je kot široko ljudsko predstavništvo na svojem enkratnem zasedanju izvolil plenum Osvobodilne fronte kot njen najvišji organ oziroma Slovenski narodnoosvobodilni odbor kot vrhovni organ ljudske oblasti, ki se je na prvem zasedanju v Črnomlju preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni svet in dokončno oblikoval v prvi slovenski parlament. S tem se je najvišji organ Osvobodilne fronte in ljudske oblasti ne samo razširil, temveč tudi kvalitativno spremenil, ker ni več veljal sistem skupinskega predstavništva in je bilo izvoljenih vanj mnogo predstavnikov, ki so se izkazali v dveletnem osvobodilnem boju.

Kandidate za plenum OF je na zboru predlagal Boris Kidrič in odposlanci so predlog soglasno in z navdušenjem sprejeli. Izvršni odbor OF je tudi pri kandidiranju uveljavil načelo demokratičnosti, saj je zaprosil okrožne (v novomeškem okrožju celo podokrožne) odbore OF, naj mu predlagajo osebe, za katere menijo, da bi bili vredni člani najvišjega organa Osvobodilne fronte. Te predloge je na zboru pretresla tudi volilna komisija, ki jo je izvolil zbor.

Naj pripomnim, da se v naši publicistiki in tudi v zgodovinpisju včasih napačno navaja, da je bil na zboru odposlancev izvoljen 118 članski plenum OF, ko pa že objava o zboru, priobčena v Slovenskem poročevalcu dne 17. oktobra 1943, navaja, da je bilo izvoljenih 120 članov v plenum OF oziroma Slovenski narodnoosvobodilni odbor. Napaka je nastala zato, ker sta pri sestavljanju brošure Zbor odposlancev slovenskega naroda. Sklepi, dokumenti in govori, zvezek 1, ki jo je izvršni odbor OF izdal še oktobra 1943, izpadli imeni dveh izvoljenih članov plenuma OF.

Zbor odposlancev slovenskega naroda se je z navdušenjem izrekel za novo, demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo ter izvolil 42-člansko delegacijo za II. zasedanje AVNOJ v Jajcu, ki je položilo temelje novi Jugoslaviji. S tem je slovenski narod, ki je z zborom odposlancev dokončno stopil v krog suverenih narodov, poudaril svojo voljo še nadalje povezovati svojo narodno usodo z drugimi jugoslovanskimi narodi.

V naši publicistiki in tudi v zgodovinpisju se trdi, da je zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izvolil 40-člansko delegacijo za II. zasedanje AVNOJ. V resnici pa je izvolil 42-člansko. Pri sestavljanju omenjene brošure sta namreč izpadli imeni delegatov Jožeta Zemljaka in Jožeta Pence, o čemer je izvršni odbor OF razpravljajal na seji 10. novembra 1943. Tudi poročilo veri-

fikacijske komisije II. zasedanja AVNOJ omenja, da je bilo v Sloveniji izvo-
ljenih 42 delegatov.²⁴

²⁴ O vsebini in pomenu zbora glej zlasti literaturo: Zbor odposlancev sloven-
skega naroda v Kočevju od 1. do 3. oktobra 1943. Dokumenti. Uredil Milan Megušar-
Borut. Ljubljana 1953; Metod Mikuž, Zbor odposlancev slovenskega naroda v Ko-
čevju. Kronika 1953, str. 153—159; isti, Od zbora odposlancev slovenskega naroda v
Kočevju do I. zasedanja SNOS v Črnomlju. Zgodovinski časopis, XVII, 1963, str.
5—21; Maksò Šnuderl, navedeno delo, str. 282—289; isti, Kočevski zbor. Naši razgledi
4. 10. 1958.